РЕЦЕНЗІЯ
кандидата юридичних наук, доцента Антощука Андрія Олександровича на дисертацію Суворової Анастасії Олексіївни на тему «Тактика проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку», подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. В даний час Україна знаходиться в складній соціально-економічній ситуації, основною причиною якої є відкритий військовий напад росії на Україну. Реальність, в якій опинився український народ в результаті збройного нападу росії, призводить до збільшення випадків потрапляння дітей у важкі життєві умови, оскільки число травмованих дітей збільшується з кожним днем. Такі кримінальні правопорушення призводять до порушень психічного та фізичного здоров'я неповнолітніх. Саме тому, Анастасія Олексіївна звернулася до даної проблематики. Підтвердженням вказаного слугує і порівняльний аналіз статистичних даних щодо динаміки кримінальних правопорушень, вчинених щодо неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку, засвідчує їх кількісне зростання. Передусім зазначене обумовлено тим, що неповнолітні потерпілі з вадами психофізичного розвитку характеризуються віктимністю. Особливості розслідування, тактики СРД пов’язані з патологічним станом організму таких дітей, які в більшості випадків мають інвалідність.

У цьому аспекті дисертаційне дослідження Суворової Анастасії Олексіївни на тему «Тактика проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку» є актуальним і практично значущим.

Актуальність розглядуваної дисертаційної праці визначається необхідністю розроблення на підставі аналізу матеріалів практики та теоретичних положень криміналістики та кримінального процесу основ тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку.

Отже, тема дисертації А.О. Суворової є теоретично і практично значущою, а її актуальність не викликає сумнівів.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Об'єктивний аналіз обрання та ефективності застосування методів дослідження, визначених А.О. Суворовою, дає підстави стверджувати про належний науковий рівень рецензованої дисертації. Зокрема, методи формальної логіки (аналіз, синтез, дедукцію, індукцію, аналогію, абстрагування) – для з'ясування змісту розглядуваних питань (у всіх розділах дисертації); спеціально-правові методи, передусім порівняльно-правовий – під час вивчення норм матеріального та процесуального права, наукових понять (у всіх розділах дисертації); історико-правовий – у процесі тлумачення крізь призму наукових поглядів і положень нормативно-правових актів основних термінів, що використані в дисертації («тактика», «неповнолітні потерпілі», «вади психофізичного розвитку» (підрозділи 1.2, 1.3)); системно-структурний – для формулювання організаційно-тактичних завдань слідчого в процесі проведення СРД за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку (підрозділ 2.1); метод системного аналізу – у контексті визначення напрямів діяльності з удосконалення процесу використання наукових положень і практичних рекомендацій щодо тактики проведення окремих СРД за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку (розділ 3); моделювання – під час розроблення рекомендаційних алгоритмів дій слідчого, інших учасників СРД для формування тактики проведення допиту, слідчого експерименту й освідування щодо неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку (розділ 3); статистичний – з метою підтвердження теоретичних висновків даними офіційної статистики, узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел (у всіх розділах дисертації); соціологічний – для підтвердження наукових висновків даними анкетування слідчих і дізнавачів Національної поліції України (у всіх розділах дисертації).

Основні положення та висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні, відображено в 12 наукових публікаціях, серед яких: 4 статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття в іноземному науковому виданні (Республіка Польща), 7 тез наукових доповідей, опублікованих за результатами участі в міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Зазначені публікації відображають обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до поставленої мети і завдань дослідження, а також задовольняють вимогу щодо опублікування не більше однієї статті в одному випуску (номері) наукового видання, що цілком відповідає умовам зарахування публікацій, наведених у списку публікацій здобувача за темою дисертації.

Для обґрунтування пропозицій і рекомендацій щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку, автор проаналізував достатню кількість наукових джерел (361 найменування).

Дисертація А.О. Суворової підготовлена відповідно до відповідно до: Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2021 року, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942 зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2022 року № 782; Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції на період до 2026 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 року № 1155-р; відповідно до Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 червня 2023 року «Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя», введеного в дію Указом Президента України від 30 червня 2023 року № 359/2023; Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від

11 червня 2020 року № 454; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки, затверджених рішенням Вченої ради від 21 грудня 2020 року, протокол № 23. Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол № 20 від 26 жовтня 2021 року), зареєстрована Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 821, 2021 рік).

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Представлені здобувачкою результати здійснених досліджень засвідчують їх наукову новизну. Зокрема, *вперше*

схарактеризовано неповнолітнього потерпілого з вадами психофізичного розвитку відповідно до класифікації за такими критеріями: хвороба неповнолітнього; причина захворювання; здатність сприйняття неповнолітнім навколишнього середовища та функціонувати в ньому; рівень соціальної захищеності неповнолітнього; місце територіальної визначеності неповнолітнього тощо. Сформовано характеристику неповнолітнього залежно від його індивідуальних ознак, що пов’язані з учиненим щодо нього кримінальним правопорушенням;

розроблено пропозиції щодо використання досвіду іноземних держав під час проведення СРД за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку, зокрема стосовно: спрощеного порядку досудового розслідування щодо неповнолітніх (досвід Естонії); переваг непротокольного виду допиту з неповнолітнім у формі спілкування в зручній для дитини обстановці, під час перегляду фільму, малювання (досвід Нідерландів); використання методики «RATAC», основою якої є встановлення психологічного контакту з дитиною (досвід США, Німеччини та Великої Британії); безперервного взаємозв’язку освітніх громад, медичних, реабілітаційних установ та інклюзивних закладів на всіх етапах кримінального провадження за участю неповнолітніх (досвід Італії); здійснення соціального

розслідування на постійній основі, яке полягає в ознайомленні працівників поліції із життям неповнолітніх (досвід Японії).

Автор *удосконалив* криміналістичні рекомендації щодо організаційно-тактичних засад підготовчого, робочого, заключного етапів проведення СРД за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку з метою забезпечення прав і свобод досліджуваної категорії неповнолітніх, підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування під час кримінального провадження; перелік типових питань і тактичних прийомів щодо їх реалізації, які застосовує слідчий під час проведення СРД за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку, зокрема які спрямовані на встановлення психологічного контакту з дитиною, ґрунтуються на врахуванні даних щодо її особистості, стану здоров'я, індивідуальних особливостей;.

Дістало подальший розвиток криміналістичні рекомендації щодо залучення до проведення СРД спеціалістів, зокрема: психолога задля підтримки неповнолітнього, налагодження психоемоційного взаємозв'язку; медика – з метою оптимізації процесу проведення окремих СРД та медичного супроводження дитини; психіатра – за потреби надання психіатричної допомоги, діагностики стану психіки дитини; фізіономіста – задля з'ясування значення вербальних і невербальних виявів дитини; сурдоперекладача – з метою обміну інформацією з неповнолітніми з вадами слуху за допомогою використання мови жестів; радиста-спеціаліста телеграфної азбуки Морзе – задля приймання та передавання знаків азбуки Морзе для неповнолітніх із вадами зору. Виокремлено вимоги до особи спеціаліста за таких умов, що охоплюють освіту, професійний досвід, а також неодмінно – досвід роботи з дітьми з вадами психофізичного розвитку.

Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію під час доповідей на міжнародних наукових конференціях, засіданнях кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, а також були опубліковані у фахових виданнях України. Публікації сприяли

реалізації поставлених у дисертації завдань, а напрацювання А.О. Суворової впроваджено в практичну діяльність, освітній процес та науково-дослідну діяльність.

Тому дисертаційне дослідження А.О. Суворової проведено на належному науково-методичному і методологічному рівнях, результати та положення наукової праці, що винесені на захист, відповідають вимогам щодо здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими і логічними, мають відповідний ступінь наукової новизни і практичне значення. Це дає підстави стверджувати, що здобувачка цілком опанувала методологію наукового дослідження та правильно її використала під час наукового пошуку щодо вирішення проблем тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація А.О. Суворової є комплексним дослідженням теоретичних, практичних і методичних засад тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку. Низка результатів та висновків, що отримані в роботі, сформульовано вперше, вони логічні та мають належний ступінь наукової новизни, є обґрунтованими. Рекомендації дисертантки достатньо аргументовані та ґрунтуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукового дослідження. А.О. Суворова у дисертаційній роботі правильно використовувала методи наукового дослідження, ефективно здійснювала аналіз нормативно-правових актів сфери протидії кримінальним правопорушенням вчинених проти дітей. Дисертантка відповідально поставилася до питання використання результатів власно проведеного емпіричного дослідження, статистичної інформації, ефективно опрацювала інші дані соціологічних досліджень, що цілком сприяло реалізації

поставлених наукових завдань і підтверджує опанування автором компетенцій, необхідних для здобувача освітньо-наукового ступеня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено та може бути використано в: законотворчій діяльності – для внесення змін і доповнень до КПК України з метою вдосконалення кримінальної процесуальної регламентації проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку (довідка Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 5 квітня 2024 року № 147д 9 / 15-30); правозастосовній діяльності – для вдосконалення кримінального провадження за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку (акти впровадження Святошинського УП ГУНП у м. Києві від 23 лютого 2024 року, відділу дізнання ГУНП у м. Києві від 25 лютого 2024 року, Головного слідчого управління НПУ від 28 березня 2024 року); освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика», підготовки навчально-методичних праць (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 25 березня 2024 року); науково-дослідній діяльності – для подальших досліджень питань кримінального провадження за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку (акти впровадження Національної академії внутрішніх справ від 25 березня 2024 року, Науково-дослідного інституту публічного права від 1 квітня 2024 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційне дослідження А.О. Суворової належним чином структуроване, містить анотацію, зміст, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки, загалом відповідає вимогам МОН України до оформлення дисертацій. У додатках до дисертації розміщено список опублікованих праць здобувача, акти впровадження результатів дисертаційної роботи, статистичні та аналітичні дані, результати проведеного опитування. Повний обсяг дисертації становить 341 сторінок, із них обсяг основного тексту – 265 сторінок.

Анотація. У стислій формі автор висвітлює тези дисертаційного дослідження, наводить ключові слова, зазначає перелік публікацій, у яких відображено основні результати представленого дослідження. Анотацію викладено українською і англійською мовами.

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, ступінь наукової розробленості проблеми; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами; окреслено мету, завдання дослідження, його об'єкт, предмет і використані методи; висвітлено наукову новизну отриманих результатів, їх теоретичне та практичне значення в практичній діяльності й освітньому процесі; наведено дані про апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

У розділі 1 «Теоретико-правові засади дослідження тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку» автор розглянув сучасний стан наукових досліджень тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку; нормативно-правове регулювання участі неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку в проведенні слідчих (розшукових) дій; здійснив криміналістичний аналіз неповнолітнього потерпілого з вадами психофізичного розвитку та її вплив на тактику проведення слідчих (розшукових) дій; провела порівняльний аналіз іноземного досвіду проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку та його залучення до національної правозастосовної практики.

Здобувачка дійшла висновку, що оцінюючи напрацювання в криміналістичній літературі, зосереджено увагу на тому, що вчені, аналізуючи тактику проведення СРД, не висвітлювали сутність організаційно-тактичних засад проведення таких дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку. Унаслідок цього бракує механізму використання наукових положень у практичній діяльності. Нагальною є необхідність наукового тлумачення проблематики, формування криміналістичних

рекомендацій щодо особливостей проведення СРД за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку.

Важливими для науки і практики є положення Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в України (2011), оскільки її норми містять низку заходів, що спрямовані на захист прав й інтересів неповнолітніх цієї категорії. Значну роль у забезпеченні правового статусу дітей досліджуваної категорії відіграє Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (1991), який висвітлює повноту соціальних, політичних, економічних, особистих прав і свобод таких неповнолітніх. (стор. 111).

Практично значущим для побудови психологічного портрету та «інформаційного профілю» потерпілого є виокремлення автором характеристики неповнолітнього потерпілого з вадами психофізичного розвитку виокремлено низку критеріїв для їх класифікації: 1) за класифікацією хвороби неповнолітнього (гострі або хронічні захворювання; молекулярні, хромосомні, клітинні, тканинні, органні; захворювання, що спричиняють механічні, фізичні, біологічні або психогенні фактори; вроджені або набуті); 2) за причиною захворювання неповнолітнього (фізичні, біологічні (психічні), психосоціальні фактори); 3) за здатністю сприйняття неповнолітнього (порушення функцій слуху (глухі та слабочуючі), порушення функцій зору (сліпі та слабозорі), порушення опорно-рухового апарату); 4) за рівнем соціальної захищеності неповнолітнього (дитина, яка має залежно від ступеня втрати здоров’я групу інвалідності відповідно до категорії стану здоров’я, дитина-сирота, дитина, яка має опікуна); 5) за віковими критеріями (діти дошкільного віку, раннього шкільного віку, раннього підліткового віку, підлітки, діти старшого шкільного віку); 6) за місцем територіальної визначеності неповнолітнього (дитина перебуває в спеціальному закладі для дітей з особливими потребами, однак має змогу контактувати з іншими особами; дитина перебуває в ізольованому закладі) (стор. 84-85 дисертації).

Обґрунтованим та доцільним є виокремлення окремим підрозділом питання порівняльного аналізу національного законодавства та правозастосовної практики з досвідом таких країн, як Велика Британія, Естонія, Італія, Нідерланди, Німеччина, США, Швеція, Японія, дає змогу констатувати доцільність запозичення окремих аспектів законодавства, зокрема для вдосконалення проведення СРД за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку.

У розділі 2 «Організаційно-тактичні засади проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку» А.О. Суворова методологічно правильно підійшла до дослідження організаційно-тактичних засад підготовчого, робочого, заключного етапів проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку; організаційно-тактичних засад залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку; організаційно-тактичних засад взаємодії слідчого з іншими суб'єктами під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку.

Автор на підставі дослідження емпіричного матеріалу до основних причин, за яких слідчим і дізнавачам НПУ складно проводити слідчі (розшукові) дії за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку, відніс: патологічний стан організму дитини (87,8 % опитаних), відмінності від звичного процесу їх проведення за участю іншого кола осіб (66,9 %), брак часу (2,7 %), недостатність знань, умінь і навичок (35,8 %), надто клопіткий процес, що потребує тривалої підготовки (75,0 %), необхідність залучення різних спеціалістів (33,1 %), брак наукових джерел і криміналістичних рекомендацій (48,0 %), необхідність службової підготовки, спрямованої на підвищення кваліфікації в цій сфері (35,8 %) (стор. 131-132 дисертації).

У розділі вдалося акцентувати увагу на криміналістичних рекомендаціях організаційно-тактичних засад використання спеціальних знань під час проведення СРД за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку: ураховувати насамперед нагальну необхідність залучення спеціалістів під час СРД, у випадку прийняття позитивного рішення визначитися з напрямом і фаховою спеціальністю залучення таких осіб, рівнем професійної підготовки, практичним досвідом, їх знаннями та навичками; з'ясувати необхідність залучення одного чи декількох спеціалістів; належно оформити запит-запрошення до установи з метою залучення спеціаліста до проведення слідчої (розшукової) дії; провести попередню консультацію щодо бажаних результатів і поставлених завдань, окреслити спільну мету їх виконання; визначитися з видом слідчої (розшукової) дії, оскільки проведення деяких із них потребує особливої підготовки, що пов'язана з виготовленням необхідного обладнання у відповідний спосіб, підготовкою спеціальних засобів; окреслити форми та функції взаємодії (стор. 154-155 дисертації).

Доведено значущість спільної діяльності з такими установами, як центри соціально-психологічної, медико-соціальної реабілітації дітей, соціально-реабілітаційних центрів, що у своїй діяльності спрямовані на допомогу неповнолітнім потерпілим із вадами психофізичного розвитку (стор. 155-173 дисертації).

Розділ 3 «Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психічного розвитку» присвячено особливостям тактики допиту, слідчого експерименту, тактики освідування неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку.

Зокрема, мають вагому практичну значущість засади тактики допиту неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку, що є запорукою його ефективності: детальна підготовка слідчого до допиту (урахування стану здоров'я дитини й визначення відповідного місця, часу та обстановки допиту, учасників СРД (законний представник, педагог, психолог, лікар);

застосування заходів для встановлення психологічного контакту з дитиною та використання методів, спрямованих для подолання психологічних бар'єрів у дитини; забезпечення місця проведення матеріалами, що сприятимуть комфортній обстановці для дитини (іграшки, олівці, фарби, альбоми для малювання, анатомічні ляльки, картинки), підготовка запитань, які слід з'ясовувати під час проведення допиту неповнолітнього потерпілого цієї категорії тощо); урахування обставин, що діти цієї категорії в низці випадків є психічно нестабільними, емоційними, схильними до навіювання, перебільшення, фантазування, мають розсіяну увагу та специфічну уяву внаслідок хворобливого стану, що впливає на зміст показань під час допиту; урахування під час допиту не лише вербальної, а й невербальної інформації (міміку та пантоміміку, рух очей, жести, темп мовлення, включення в мовлення пауз та інших засобів тощо) (с. 185).

Позитивним вбачається практично орієнтовані рекомендації щодо комплексу тактичних прийомів, спрямованих на спрощення проведення слідчого експерименту за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку: 1. «Відновлення пам'яті». 2. «Послідовності». 3. «Спрощеності». 4. «Інерційності» (стор. 217-218).

Крім цього, приділено увагу особливості тактики освідування неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку і окреслено за етапами: підготовчим, робочим і заключним, які в поєднанні впливають на ефективність й успішну реалізацію завдань слідчої (розшукової) дії. Запропоновано вдосконалити правозастосовну практику щодо тактики проведення СРД за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку, передбачивши проведення освідування неповнолітнього в присутності незацікавлених осіб (понятих) виключно тієї самої статі, що й освідуваний.

Висновки до кожного розділу та дисертації загалом відповідають меті дисертаційного дослідження та отриманим результатам.

Отже, дисертація Суворової Анастасії Олексіївни відповідає передбаченим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації у правозастосовній діяльності. Отримані результати дисертаційного дослідження А.О. Суворової щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку, є важливим внеском у розвиток наукових знань за спеціальністю 081 «Право», їх рекомендовано використовувати в діяльності закладів вищої освіти, науково-дослідних розробках підрозділів, що здійснюють протидію вчиненню кримінальних правопорушень вчинених відносно неповнолітніх, під час підготовки наукових публікацій, а також при плануванні досліджень у сфері криміналістичного забезпечення органів досудового розслідування та оперативних підрозділів.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Під час вивчення дисертації А.О. Суворової звернуто увагу на деякі дискусійні положення, що потребують додаткового пояснення автора.

1. У дисертації Анастасія Олексіївна частково звертається до проблем протидії та запобігання кримінальним правопорушенням у цій сфері. Зокрема, авторка аналізує наукові праці, в яких розглядалися ці питання (підрозділ 1.1.). Крім цього, за результатами емпіричних досліджень нею виокремили фактори, що зумовлюють вчинення кримінальних правопорушень щодо неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку, до яких віднесено: підвищену віктимність неповнолітніх унаслідок патологічного стану організму (83,1 % опитаних); відсутність ефективної взаємодії між органами, на які покладено функції протидії та запобігання кримінальним правопорушенням у цій сфері (11,5 %), слабку систему правового захисту неповнолітніх (45,3 %) (стор. 73-74).

Водночас, з урахуванням потреб сучасної правозастосовної практики, доцільним було б виокремити одну складову частину дисертаційної праці (наприклад, підрозділ), в якій комплексно дослідити питання протидії розслідуванню та запобігання кримінальним правопорушенням щодо неповнолітніх із вадами психофізичного розвитку. Такий підхід уявляється перспективним видом удосконалення тактичних засади проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку.

2. Серед елементів наукової новизни міститься положення, що дістали подальшого розвитку пропозиції до кримінального процесуального законодавства та практичні рекомендації для суб'єктів правозастосування стосовно дотримання міжнародних стандартів тактики допиту неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку, з огляду на положення міжнародних нормативно-правових актів, практику Європейського суду з прав людини й ефективний іноземний досвід (стор. 25). Тобто, ці пропозиції вже були надані іншими науковцями і залишається незрозумілим що саме дістало подальшого розвитку. Крім того, під час захисту бажано розкрити практичні рекомендації для суб'єктів правозастосування стосовно дотримання міжнародних стандартів тактики допиту неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку.

Водночас, зазначені зауваження суттєво не впливають на загальну високу позитивну оцінку підготовленої наукової праці. Вони лише спрямовані на уточнення, удосконалення і роз'яснення окремих положень дисертації.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертація А.О. Суворової є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею. У процесі вивчення наукових публікацій і дисертаційного дослідження в цілому фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Суворової Анастасії Олексіївни на тему «Тактика проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами

психофізичного розвитку», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. У ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною у вирішенні актуальних питань тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку. За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, теоретичною і практичною значущістю здобутих результатів дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (з наступними змінами і доповненнями), наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (з наступними змінами і доповненнями), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (з наступними змінами і доповненнями), а її автор – Суворова Анастасія Олексіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право».

Рецензент
Завідувач кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент **Андрій АНТОЩУК**